

ks. Waldemar Graczyk

Instytut Historii UKSW

ORCID 0000-0002-8057-8368

Wpływ biskupa płockiego Stanisława Łubieńskiego (1627–1640) na sejmiki mazowieckie oraz ich udział w polityce lokalnej i państwowej

Słowa kluczowe: Stanisław Łubieński, Mazowsze, sejmiki, szlachta, polityka

Kiedy 25 kwietnia 1627 r. król Zygmunt III Waza rekomendował kapitule katedralnej płockiej dotychczasowego biskupa łuckiego i zarazem podkanclerzego koronnego Stanisława Łubieńskiego¹ na biskupstwo płockie, ta na posiedzeniu partykularnym, jakie odbyła już 19 maja tego roku, jednogłośnie wybrała królewskiego kandydata na biskupa płockiego². W skład diecezji płockiej, którą obejmował Stanisław Łubieński, wchodziło województwo płockie (ziemie: zawkrzeńska, płocka), prawie cała ziemia dobrzyńska, prawie całe województwo mazowieckie (ziemie: ciechanowska, łomżyńska, nurska, ró-

¹ W. Czapliński, *Łubieński Stanisław h. Pomian*, PSB, t. 18, Wrocław–Warszawa 1973, s. 498–501; P. Sczaniecki, *Tyniec*, Kraków 1980; P. Sczaniecki, *Katalog opatów tynieckich*, „Nasza Przeszłość”, 49/1978, s. 157–162; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do naszych czasów*, t. 2, Gniezno 1883, s. 537–538; T. Żebrowski, *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976, s. 57; A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1939, s. 62–65; M.M. Grzybowski, L. Zygnier, *Episkopat płocki w latach 1075–2015*, Płock 2015, s. 176–182; W. Graczyk, *Stanisław Łubieński, pasterz, polityk i pisarz*, Kraków–Tyniec 2005.

² Zygmunt III do kapituły katedralnej płockiej, 25 IV 1627, ADP, Acta Capituli Cathedralis Plocensis (1604–1627), sygn. 9, k. 477; W. Góralski, *Diecezja płocka i jej synody w okresie potrydenckim*, „Studia Płockie”, 1986, 14, s. 161–162. Bullę translacyjną z biskupstwa łuckiego na płockie papież Urban VIII wydał S. Łubieńskiemu 30 VIII 1627 r., a 28 IX 1627 r. zatwierdził go na biskupstwie płockim. Por. ADP, Acta Capituli Cathedralis Plocensis (1627–1644), sygn. 10, s. 19.

żańska, wiska, wyszogrodzka i zakroczymska). W granicach diecezji znajdowały się również ziemia warszawska i liwska, kilka wiosek z ziemi czerskiej oraz część ziemi gostynińskiej z województwa rawskiego i ziemi michałowskiej z województwa chełmińskiego³. Każda z wymienionych ziem posiadała swój sejmik. Zjazdy sejmikowe, które odbywały się w ziemiach, gromadziły od kilkudziesięciu do stu osób, a w sytuacjach wyjątkowych mogło być więcej⁴.

Na początku XVI w. sejmiki uzyskiwały prawo do wybierania czterech kandydatów na urzędy sędziego i podsędka, a później także pisarza. Monarcha spośród zgłoszonych kandydatów powoływał urzędnika. Konstytucja z 1550 r. uznawała wolne wybieranie urzędników sądowych za warunek zachowania wolności szlacheckich. Potwierdziła to konstytucja sejmu koronacyjnego z 1588 r., w której zaznaczono, że podobne prawo ma obowiązywać w przypadku elekcji podkomorzego⁵. Na terenie będącym w jurysdykcji kościelnej biskupa Stanisława Łubieńskiego działały sejmiki: w województwie rawskim w: Gąbinie, Rawie i Sochaczewie; płockim – w Raciążu oraz mazowieckim w stolicy każdej z ziem⁶.

Łubieński, przechodząc z Łucka do Płocka, nie był postacią mało znaną w środowisku tak dworskim, jak i kościelnym. Był przez lata najbliższym współpracownikiem króla Zygmunta III, posiadał beneficja w kapitułach: gnieźnieńskiej (kantoria) i krakowskiej (archidiakon), od 1618 r. godność opata komandataryjnego w Tyńcu, pozostawał w dobrych stosunkach z dwoma pełniącymi później najważniejsze urzędy w państwie dygnitarzami: Jakubem Zadzikiem i Tomaszem

³ Wśród zgromadzeń sejmikowych można wyróżnić sejmiki: przedsejmowe, posejmowe (zwoływane dla potwierdzenia zwłaszcza deklaracji podatkowych zawartych w konstytucjach sejmowych), relacyjne (sprawozdanie posłów z sejmu), deputackie (wybierały sędziów do Trybunału), elekcyjne (wybierano kandydatów na wakujące urzędy np. podkomorzego, pisarza ziemskiego itd.). Zwoływane były uniwersałami królewskimi, które dostarczał do urzędu grodzkiego tzw. komornik. Pismo to zawierało zarówno termin, jak i miejsce, gdzie zjazd miał się odbyć. W obradach brali udział senatorzy duchowni i świeccy, szlachta i przedstawiciele kapituły płockiej (mieszczanie nie mieli prawa czynnego udziału – mogli przysłuchiwać się obradom). J. Choińska-Mika, *Sejmiki mazowieckie w dobie Wazów*, Warszawa 1998, s. 9–10, 15–25, 51; W. Góralski, op. cit., s. 161–162.

⁴ J. Dziegielewski, *Mazowszanie w życiu publicznym Rzeczypospolitej od rokoszu Zebrzydowskiego do abdykacji Jana Kazimierza*, w: *Mazowsze w procesach integracyjnych i dezintegracyjnych w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku. Studia i szkice*, red. idem, Warszawa 2010, s. 95; J. Choińska-Mika, op. cit., s. 48–50.

⁵ J. Stolicki, *Elekcje na urzędy ziemskie (sejmiki elekcyjne) w województwach ukraińskich w czasie wygnania*, KH, 2022, 1, s. 7–8.

⁶ J. Choińska-Mika, op. cit., s. 23.

Zamoyskim⁷ oraz prymasami: Janem Wężykiem, a zwłaszcza swoim bratem Maciejem. Łubieńskiemu zależało, by mieć wpływ na obsadę ważniejszych urzędów na Mazowszu i w ten sposób oddziaływać na różne aspekty życia lokalnego, w tym politycznego. Nie należało do rzadkości, że przedstawiał swoich kandydatów na urzędy i godności ziemskie, na starostwa i dzierżawy królewskie, jak też na stanowiska lub godności kościelne. Jego autorytet polityczny na Mazowszu był niekwestionowany, a regalizm szlachty mazowieckiej ułatwiał mu prokrólewską politykę. Dobre wzajemne relacje szlachty mazowieckiej i biskupa mogły być skuteczną trampoliną do rozwoju kariery⁸. Jako biskup płocki Stanisław Łubieński był zarazem najważniejszym senatorem duchownym na Mazowszu. Wykorzystując ten atut, starał się pozyskać wśród szlachty lojalnych stronników, by przy ich pomocy realizować określone plany polityczne⁹.

Łubieński doskonale zdawał sobie sprawę z tego, że znaczny wpływ na kształtowanie świadomości politycznej ludności Mazowsza posiadali urzędnicy ziemscy, dlatego zależało mu na tym, by byli to ludzie odpowiedzialni i lojalni wobec króla i władzy duchownej. Wprawdzie urzędników ziemskich mianował król, ale kandydatów na podkomorzych, sędziów, podsędków i pisarzy przedstawiały sejmiki. Król wybierał jednego z czterech kandydatów, zazwyczaj podanego na pierwszym miejscu. Najważniejszym spośród urzędników ziemskich był podkomorzy¹⁰. Łubieński na tym urzędzie chciał mieć swoich ludzi. Choćby w liście do króla Zygmunta III Wazy z 13 grudnia 1628 r. prosił o podkomorstwo gostyńskie dla Pawła Garwaskiego, argumentując swą prośbę tym, że zarówno Gostynin, jak i powiat gostyński należą do diecezji, której jest on pasterzem. Zależy mu więc bardzo na tym, aby pracowali tam ludzie szczerze oddani zarówno królowi, jak i jemu. Wychwalał przy tym dotychczasowe zasługi Garwaskiego dla Kościoła oraz Rzeczypospolitej¹¹. W tej samej sprawie wstawiał się również u kanclerza koronnego Jakuba Zadzika, prosząc go o protekcję u króla. Podkreślał przy tym, że jeśli sprawa dojdzie do skutku, będzie miał wobec

⁷ Jakub Zadzik, podkanclerzy koronny w latach 1627–1628 oraz kanclerz w latach 1628–1635. Tomasz Zamoyski, podkanclerzy koronny (1628–1635), kanclerz (1635–1638). Por. *Urzędnicy*, t. 10: *Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski, S. Ciara, Kórnik 1992, s. 215–215.

⁸ E. Opaliński, *Postawa szlachty polskiej wobec osoby królewskiej jako instytucji w latach 1587–1648. Próba postawienia problematyki*, KH 90, 1983, 4, s. 806.

⁹ W. Graczyk, op. cit., s. 223.

¹⁰ Ibidem, s. 227.

¹¹ List S. Łubieńskiego do króla Zygmunta III z 13 XII 1628 r., BO, sygn. 157/II, k. 65; List S. Łubieńskiego do króla Zygmunta III z 13 XII 1628 r., BC, sygn. 120, nr 106.

kanclerza duże zobowiązania¹². Warto dodać, że Paweł Garwaski był szwagrem starosty plockiego Ludwika Krasieńskiego, z którym Łubieński pozostawał w dobrych stosunkach. Popierał tego ostatniego w staraniach o dzierżawę błońską. W liście do króla zaznaczył, że doświadczył wiele życzliwości od starosty¹³. Na podstawie zachowanej korespondencji Łubieńskiego wiadomo, że wstawiał się jeszcze o podkomorstwo nurskie dla Stanisława Brzóska. Warto zaznaczyć, że podkomorzy nurski Stanisław Brzóska brał udział w reprezentacji Mazowsza i Podlasia uczestniczącej w elekcji Władysława IV na króla w 1632 r.¹⁴ Ponadto posłował na sejmy z ziemi nurskiej i różańskiej w 1629 II, 1632 (sejm konwokacyjny), 1633, 1641 i 1642¹⁵.

Do tych urzędów, na których obsadę wpływ miały sejmiki, należały urzędy: sędziego ziemskiego, podsędziego i pisarza ziemskiego. Urzędnicy ci zazwyczaj nie legitymowali się ukończeniem studiów prawniczych, a swoją wiedzę nabywali dzięki praktyce, czyli poprzez lekturę akt¹⁶. O tym, jak ważna jest rola pisarza ziemskiego i jak powinien on postępować, pisał Łubieński w liście z 1630 r. do pisarza ziemskiego sieradzkiego, sugerując mu, by zachowywał szczerość i życzy-

¹² List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika z 13 XII 1628 r., BC, sygn. 120, nr 105.

¹³ List S. Łubieńskiego do króla Zygmunta III z 1628 r., BC, sygn. 120, nr 124; K. Wiśniewski, *Wpływ polityczny Stanisława Łubieńskiego, biskupa plockiego w latach 1627–1640, na szlachtę mazowiecką i podlaską. Próba rekonstrukcji zaplecza politycznego*, „Rocznik Mazowiecki” 14, 2002, s. 38. W 1618 r. ożenił się z Anną Krasieńską h. Ślepowron, córką Franciszka (zm. 1603), kasztelana ciechanowskiego, oraz zapewne jego drugiej żony, Zofii z Lubieńca Niemojewskiej h. Rola, kasztelanek chełmińskiej. Dnia 6 VIII 1618 r. małżonkowie spisali akt dożywocia. W tym samym dniu Paweł oprawił posag żony na części miasta Kutna. Oba akty zostały następnie roborowane w księgach grodu łączyckiego. Por. Z. Anusik, *Garwascy herbu Grzymała w XV–XVII wieku. Przyczynek do dziejów i genealogii rodu*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2015, 2, s. 71.

¹⁴ W. Kaczorowski, P. Dydyński, *Reprezentacja Mazowsza i Podlasia wśród elektorów Władysława IV Wazy w 1632 roku*, „Studia z Dziejów Państwa Polskiego i Prawa” 9, 2006, 2, s. 287. Wśród wyborców Władysława IV byli następujący mazowieccy i podlascy senatorowie: Stanisław Łubieński – biskup plocki, Jan Stanisław Karnkowski – wojewoda plocki, Stanisław Warszycki – wojewoda mazowiecki, Filip Wołucki – wojewoda rawski, Walenty Zieliński – kasztelan większy plocki, Mikołaj Giżycki – kasztelan większy czerski, Stanisław Niemira – kasztelan większy podlaski, Walenty Plichta – kasztelan większy rawski, Franciszek Filip Lipski – kasztelan mniejszy sochaczewski, Stanisław Wilkanowski – kasztelan mniejszy wyszogrodzki, Jan Brochowski – kasztelan mniejszy zakroczyński, Piotr Żabicki – kasztelan mniejszy liwski. Por. ibidem, s. 283.

¹⁵ W. Graczyk, op. cit., s. 237; J. Seredyka, *Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III Wazy*, Opole 1989, s. 98.

¹⁶ Z. Góralski, *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1998, s. 191–193.

liwość, jak czyni to przyjaciel¹⁷. Wprawdzie odnosiło się to do pisarza spoza jego diecezji, ale śmiało można powiedzieć, że biskup chciałby, aby taki cechami charakteru odznaczał się każdy, kto ubiega się o ten urząd na jego terenie¹⁸.

Łubieński starał się wskazywać ludzi nieskazitelnych. Jednym z tych, których polecał królowi do urzędu sędziego płockiego, był Kłokowski. Wyrażał się o nim bardzo pochlebnie w liście z 3 maja 1633 r.¹⁹ Zabiegi biskupa zakończyły się sukcesem. W liście z czerwca 1633 r. dziękował królowi za spełnienie swojej prośby, jeszcze raz podkreślając zalety nowo mianowanego sędziego płockiego²⁰. W liście z 19 sierpnia 1637 r., skierowanym do Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, na urząd sędziego ziemskiego ciechanowskiego osobą polecaną był Balcer Sarbiewski. Łubieński wystawił o nim świadectwo jak najbardziej pochlebne, podkreślając, że jest człowiekiem dobrym, zatem i odpowiedzialnym, godnym tego urzędu²¹. Zdarzało się, że Łubieński polecał na jakiś urząd od razu kilku kandydatów. Tak było w 1633 r. podczas elekcji podsędka ziemskiego drohickiego. W liście z 13 sierpnia 1633 r. do kanclerza najpierw zaproponował na ten urząd Wojciecha Wolińskiego, a jeśli ten nie zostałby wybrany, to w dalszej kolejności Jana Zaleskiego i Stanisława Skiwskiego. W tym przypadku na podsędka został wybrany ten ostatni²².

Wybór kandydatów do urzędu niekiedy nie był łatwy. W kwietniu 1634 r. podczas elekcji pisarza ziemskiego dobrzyńskiego brak zgody doprowadził do krwawych zajęć i profanacji kościoła. Biskup Łubieński opisał zdarzenie w liście do kanclerza Zadzika, ubolewając, że do niego doszło i nad tym, że zaproponowany przez niego Chełmicki nie uzyskał wystarczającego poparcia²³. Dotknęło go to osobiście, o czym nie omieszczał wspomnieć w liście do Tomasza Zamoyskiego, gdzie wręcz się skarżył, że został znieważony²⁴. Należy dodać, że elekcję powtó-

¹⁷ List S. Łubieńskiego do pisarza ziemskiego sieradzkiego M. Zaleskiego z 1630 r., BC, sygn. 123, nr 132.

¹⁸ W. Graczyk, op. cit., s. 233.

¹⁹ List S. Łubieńskiego do króla Władysława IV z 3 V 1633 r., BC, sygn. 128, nr 92.

²⁰ List S. Łubieńskiego do króla Władysława IV z 16 VI 1633 r., BC, sygn. 128, nr 119.

²¹ List S. Łubieńskiego do M.K. Sarbiewskiego z 10 VIII 1637 r., w: *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim*, wyd. J. Starnawski, Warszawa 1986, s. 138.

²² List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika z 13 VIII 1633 r., BC, sygn. 128, nr 187; K. Wiśniewski, op. cit., s. 42; W. Graczyk, op. cit., s. 233–234.

²³ List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika z 16 V 1634 r., BC, sygn. 129, nr 133.

²⁴ „Mnie swego pasterza tak znieważyli i do żadnej pokory i satisfacti nie odzywali”. List S. Łubieńskiego do podkanclerzego koronnego T. Zamoyskiego z 6 IV 1634 r., AGAD, AZ, sygn. 351.

rzono, ale i za drugim razem zakończyła się niepowodzeniem. Została zerwana. Ostatecznie zamiast czterech wybrano 16 kandydatów, co i tak trudną sytuację skomplikowało jeszcze bardziej. Co więcej żaden z wybranych nie chciał ustąpić. Wobec tego Łubieński w liście do J. Zadzika proponował, aby król wziął pod uwagę tylko czterech pierwszych kandydatów i jednego z nich wybrał²⁵.

Na podstawie analizy zachowanej po Łubieńskim korespondencji widać, że często brał udział w sejmikach (najczęściej raciąskim). Jeśli pojawiały się przeszkody (choroba, wylewy rzek), wysyłał listy, w których prosił o poparcie planów króla, przekonywał do nich osoby cieszące się zaufaniem szlachty i mające wpływ na przebieg obrad sejmikowych²⁶.

Oprócz urzędów i funkcji, na których obsadę Łubieński miał wpływ, ważne gremium stanowili posłowie na sejmy. Oni urabiali właściwe postawy polityczne i mieli bezpośredni wpływ na szlachtę z ziem, z których zostali wybrani. Łubieńskiemu zależało na tym, by posłami zostawali ludzie osobiście godni i rozważni, mający podobną jak on wizję polityki Rzeczypospolitej. Nierzadko wykorzystywał swe prywatne stosunki, by wpłynąć na wybór odpowiedniego posła na sejm. Jako senator bywał uczestnikiem sejmów. Zabiegał o to, żeby przedstawiciele ziem, których był biskupem, swoją prywatą i niezrozumieniem spraw państwa nie kompromitowali także jego osoby. Wyrażał głębokie przekonanie, że na sejmiku biskup musi być przywódcą i sternikiem obrad. Nie powinien tworzyć stronnictw, lecz godzić powaśnione strony. Tam gdzie nie może być obecny osobiście, powinien wysłać swoich zaufanych przyjaciół, tym bardziej że zdaniem Jana Dziegielewskiego szlachta mazowiecka w pierwszej połowie XVII w. przejawiała wielką aktywność w życiu publicznym państwa²⁷.

Prawie wszyscy posłowie z województwa płockiego w latach 1628–1640 byli „ludźmi biskupa” – starosta bobrownicki Jan Czerski, najpierw poseł na sejm z ziemi dobrzyńskiej w 1627 i 1629 r., później dzięki poparciu Łubieńskiego sejmik raciąski na zgromadzeniu przedsejmowym 4 września 1630 r. wybrał go na posła na sejm. Z województwa płockiego posłował w latach 1631, 1632, 1633, 1634 i 1635²⁸; Jan Narzymiski – poseł z województwa płockiego na drugi

²⁵ List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika z 21 V 1634 r., BO, sygn. 157/II, k. 398v–399v; List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika, BR, sygn. 31, k. 131.

²⁶ W. Graczyk, op. cit., s. 236.

²⁷ J. Dziegielewski, op. cit., s. 93; R. Mienicki, *Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII wieku*, PH 16, 1913, s. 59–60.

²⁸ J. Chojińska-Mika, op. cit., s. 31. Łubieński nazywał go mężem „szlachetnym i pobożnym”. Por. List S. Łubieńskiego do pani Skiwskiej z 2 II 1630 r., BC, sygn. 123, nr 22; J. Seredyka, op. cit., tabela I, s. 75–76.

sejm w 1629 r.; Jakub Narzyski – posłował w 1634, 1635 I i 1642 r.; Mikołaj Narzyski – w 1638, 1639 i 1640 r., a w 1634 r. został wybrany na marszałka sejmiku płockiego²⁹; Balcer Sarbiewski, sędzia ciechanowski – w 1639 r. został wybrany na marszałka sejmiku w Raciążu, a następnie na posła na sejm³⁰. Z innych ziem leżących w granicach diecezji płockiej zaufanym biskupa Łubieńskiego, który otrzymał mandat poselski, był Krzysztof Brzozowski, pisarz ziemski bielski i starosta klucza biskupiego Brok (z ziemi bielskiej posłował w 1618, 1620, 1625, 1629 I, 1632 i 1633 r.³¹).

Jolanta Choińska-Mika, badając sejmiki mazowieckie w okresie Wazów, zwróciła uwagę na postępujący wzrost zaangażowania posłów mazowieckich w pracach sejmowych, co jej zdaniem świadczyło o postępującej integracji Mazowsza z Rzeczpospolitą³². Po części było to zasługą takich postaci jak Stanisław Łubieński, który nie szczędził wysiłku w czasie swojej pracy duszpasterskiej na Mazowszu, by kształtować świadomość i kierować uwagę szlachty mazowieckiej na problemy wykraczające poza ramy geograficzno-historyczne Mazowsza. Pozostające do lat dwudziestych XVI w. w luźnym związku formalnoprawnym z Koroną, podkreślające swoją odrębność i niezależność, potrzebowało ono czasu na pełną integrację, również na polu działalności propaństwowej. Zdaniem Jana Dziegielewskiego u schyłku panowania Zygmunta III Wazy oraz jego następców aktywność Mazowszan w sejmie będzie widoczna, mimo ich odplywu z grona urzędników centralnych, np. po śmierci kanclerza wielkiego koronnego Feliksa Szczęsnego Kryskiego (1618)³³, podskarbiego nadwornego

²⁹ *Instructio palatinatus Plocensis* 15 XII 1634, BPAU-PANKr., TP, sygn. 966, k. 140–140v; *Laudum palatinatus Plocensis* 2 IV 1635, BPAU-PANKr., TP, sygn. 966, k. 142–142v; *Laudum cum instructione palatinatus Plocensis* 27 I 1638, BPAU-PANKr., TP, sygn. 966, k. 143–149. Za Janem Narzyskim wstawiał się u podkanclerzego koronnego T. Zamoyskiego. J. Narzyski prosił biskupa, aby wstawił się u kanclerza, prosząc go o wydanie pisma od instigatora sądu ziemskiego w związku z infamią, jaka została na nich nałożona wskutek rozbicia róków. Por. List S. Łubieńskiego do podkanclerzego koronnego T. Zamoyskiego z 26 IV 1634 r., AGAD, AZ, sygn. 351; List S. Łubieńskiego do podkanclerzego koronnego T. Zamoyskiego [b.d.], BR, sygn. 31, k. 130–130v; W. Graczyk, op. cit., s. 236.

³⁰ Łubieński pisał o nim, że jest zacnym człowiekiem i że „często zajmuje się moimi sprawami ilekroć go o to poproszę”. List S. Łubieńskiego do M.K. Sarbiewskiego z 18 V 1639 r., w: *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim*, s. 211; W. Graczyk, op. cit., s. 236–237.

³¹ J. Seredyka, op. cit., tabela I, s. 74–75; W. Graczyk, op. cit., s. 237.

³² J. Choińska-Mika, op. cit., s. 108.

³³ *Urzędnicy*, t. 10, s. 142.

koronnego Andrzeja Górskiego (1626)³⁴, podstolego koronnego Jana Krosnowskiego (1620)³⁵.

U schyłku lat dwudziestych XVII w. reprezentanci mazowieccy obecni na sejmach włączali się w bieżące dyskusje, które wynikały z aktualnego rozwoju wypadków w państwie. Przykładem jest stosunek do wojny polsko-szwedzkiej 1626–1629, a zwłaszcza wyrażenie zgody przez sejmiki na opodatkowanie z przeznaczeniem na cele wojenne. Podatki zostały uchwalone na sejmie w 1628 r. Łubieński jako senator Mazowsza nalegał na ich przyjęcie. Nawet 31 lipca 1628 r. skierował pismo do sejmiku raciąskiego, gdzie dość emocjonalnie opisywał przybliżające się do Mazowsza „teatrum wojenne” i zachęcał do przyjęcia finansowego zobowiązania. Ton pisma wynikał z obawy co do zachowania szlachty, doświadczonej latem 1628 r. skutkami powodzi i strat, jakie z tego wyniknęły³⁶. W podobnym tonie napisał Łubieński w 1628 r. do szlachty zgromadzonej na sejmiku w Różanie, proponując oprócz poparcia działań króla, przygotowanie się do obrony³⁷. Obawy i lęki biskupa nie były bezpodstawne, gdyż 12 lutego 1629 r. pod Górzem doszło do bitwy pomiędzy Szwedami a Polakami. Zniszczeniu uległo wiele miejscowości: Cielęta, Górzno, Grązawy, Gulbiny, Jastrzębie, Mikołajki, Strzygi, Sudragi, Szczutowo, Rypin, a także prepozytura szpitalna w Brodnicy oraz kościół parafialny i szpital w Sierpcu oraz 30 kościołów³⁸. Wszystkie znajdowały się pod jurysdykcją biskupa Łubieńskiego. Dopiero chyba bezpośrednie zagrożenie podziało motywująco na szlachtę mazowiecką co do przyjęcia podatków³⁹.

Analogiczna sytuacja miała miejsce podczas wojny smoleńskiej, która rozpoczęła się w 1633 r. na początku rządów króla Władysława IV. Zadaniem Łubieńskiego było wspieranie polityki króla na terenie Mazowsza – zwłaszcza podczas zjazdów sejmikowych. Powodzenie wojny moskiewskiej w dużym stopniu zależało zatem od stanowiska szlachty, wyrażonego podczas sejmików, jakie miały się odbyć jesienią 1633 r. Łubieński zaangażował się bardzo mocno w akcję nałożenia dodatkowych obciążeń finansowych na szlachtę, choć zdawał sobie sprawę, że

³⁴ *Urządnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka, Kórnik 1998, s. 201.

³⁵ J. Dziegielewski, op. cit., s. 92–93.

³⁶ List S. Łubieńskiego do sejmiku raciąskiego z 31 VII 1628 r., BC, sygn. 120, nr 67.

³⁷ List S. Łubieńskiego do szlachty w Różanie zgromadzonej z 1628 r., BC, sygn. 120, nr 151; W. Graczyk, op. cit., s. 245–246.

³⁸ „*circiter Triginta Ecclesia in diversis dacanatibus sunt ab hoste vastata*”. ADP, Relacja o stanie diecezji biskupa Stanisława Łubieńskiego z października 1630 r. (fotokopia dokumentu z Archiwum Watykańskiego –teczka diec. plockiej), [bez sygn.], s. 225.

³⁹ W. Graczyk, op. cit., s. 254.

przekonać szlachtę nie będzie łatwo, przekonywał tych, którzy nie dostrzegali realnego zagrożenia ze strony Moskwy, nie byli zainteresowani wojną, a co za tym idzie, „do podatków nie są skłonni”⁴⁰. O podejmowanych przezeń działaniach związanych z budzeniem świadomości szlachty mazowieckiej na temat grożącego niebezpieczeństwa informował w liście z listopada 1633 r. kanclerza Jakuba Zadzika⁴¹. Osobiście zachęcał do finansowego wsparcia szlachtę zgromadzoną 11 września 1633 r. na sejmiku województwa płockiego w Raciążu⁴². Nie było to łatwe, bowiem szlachta nie wyrażała zgody na dodatkowe opodatkowanie, podkreślając, że skarb koronny nie wywiązał się ze swoich względem niej zobowiązań i „przez cały rok najmniej soli dostali”⁴³. Trudno było przekonać do wyrażenia zgody na nowe podatki również szlachtę województwa mazowieckiego. Prośby Łubieńskiego nie przyniosły pozytywnego rezultatu, o czym pisał z goryczą do kasztelana zakroczymskiego Jana Brochowskiego w listopadzie 1633 r.⁴⁴

Czy był to oportunizm wobec króla? Raczej nie. Wcześniej wojna ze Szwecją i obecne działania wojenne sprawiły, że uboga szlachta mazowiecka nie była już zdolna do świadczeń finansowych na rzecz państwa. Niechęć szlachty do płacenia nowych podatków nie wynikała z braku poparcia dla polityki królewskiej, ale była wyrazem skrajnego zubożenia – o czym Łubieński doskonale wiedział⁴⁵. Ostatecznie województwa płockie i mazowieckie – nie bez wpływu biskupa płockiego – w grudniu 1633 r. zgodziły się przyjąć podatki ustalone na sejmie koronacyjnym. Podobnie w styczniu 1634 r. uczyniło również województwo podlaskie⁴⁶.

Obrazując zaangażowanie Mazowszan w sprawy ogólnopolskie, warto przywołać sprawę podnoszoną już zresztą od lat dwudziestych XVII w., czyli

⁴⁰ O prośbie króla do niego skierowanej pisał w liście do podskarbiego koronnego z 29 XI 1633 r., BC, sygn. 128, nr 290. Urząd podskarbiego koronnego sprawował Jan Mikołaj Daniłowicz. Por. *Urzędnicy*, t. 10, s. 125, nr 757; W. Graczyk, op. cit., s. 295.

⁴¹ List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika z 19 XI 1633 r., BO, sygn. 157/II, k. 330–331.

⁴² W. Graczyk, op. cit., s. 296.

⁴³ List S. Łubieńskiego do podskarbiego koronnego J.M. Daniłowicza z 13 XI 1633 r., BC, sygn. 128, nr 284.

⁴⁴ List S. Łubieńskiego do kasztelana zakroczymskiego J. Brochowskiego z 14 XI 1633 r., BC, sygn. 128, nr 286.

⁴⁵ W. Graczyk, op. cit., s. 298; E. Opaliński, *Kultura polityczna szlachty polskiej w latach 1587–1652*, s. 157. Echa zubożenia Mazowsza możemy dostrzec w korespondencji Łubieńskiego. W liście do biskupa łuckiego Bogusława Radoszewskiego z 12 XII 1633 r. skarżył się, że pod względem materialnym lepiej mu było na biskupstwie łuckim i opactwie tynieckim. Zob. BC, sygn. 128, nr 313.

⁴⁶ E. Opaliński, op. cit., s. 161.

następstwa tronu po królu Zygmuncie III i reformę wolnej elekcji – czyli elekcję *vivente rege*, mającej w przyszłości zaoszczędzić Rzeczypospolitej przykrych niespodzianek. O powodzeniu projektu miało zdecydować przede wszystkim stanowisko szlachty zgromadzonej na sejmikach. Sprawa ta stanęła na sejmie w 1631 r., powołano komisję, złożoną z przedstawicieli obu izb, w celu opracowania projektu konstytucji, który poprzez sejmiki powróciłby pod obrady następnego sejm. W styczniu 1632 r. król Zygmunt III Waza wydał uniwersał zwołujący sejm na 11 marca. Tradycyjnie już poprzedziły go sejmiki. W instrukcji na sejm znalazła się sprawa dotycząca reformy przyszłej elekcji. Sejmik raciąski proponował, by posłowie uchwalili zasady w formie projektu, który powinien być przeniesiony na sejmiki i tam poddany dyskusji. Zatem Instrukcja raciąska proponowała wzięcie projektu reformy elekcji „do braci”, natomiast nie kwestionowała jej celowości⁴⁷. Sejmik zgodził się na opatrzenie potomstwa króla, z wyjątkiem nadania biskupstwa krakowskiego Janowi Olbrachtowi⁴⁸. I w tym przypadku widać oddziaływanie Łubieńskiego, który jeszcze jako podkanclerzy koronny na sejmie w Toruniu w 1626 r. referował potrzebę przeprowadzenia reformy wolnej elekcji. Reprezentując linię polityczną Zygmunta III Wazy, przekonywał do niej przedstawiciele sejmikującej szlachty mazowieckiej.

Reasumując, biskup Stanisław Łubieński od 1627 r. kierujący diecezją płocką, należał do grona senatorów wyróżniających się poważnym traktowaniem swoich obowiązków wobec państwa i poczuciem odpowiedzialności za jego losy. W tym duchu oddziaływał też na sejmiki ziemskie funkcjonujące w trzech województwach leżących na terenie diecezji płockiej zarówno poprzez osobiste zaangażowanie, jak i umiejętnie prowadzoną politykę personalną. Nie zawsze było łatwo przekonać szlachtę do propozycji królewskich, ale raczej nie wynikało to z niechęci, lecz braku możliwości, szczególnie gdy sprawa dotyczyła kwestii finansowych. Można śmiało zaryzykować stwierdzenie, że aktywność sejmikowa tego biskupa należała w środowisku episkopatu płockiego do modelowych.

⁴⁷ J. Seredyka, op. cit., s. 70.

⁴⁸ Ibidem, s. 146. Ponad miesiąc później, 30 IV 1632 r., król Zygmunt III Waza zmarł. Dzień przed śmiercią tytuł dziedzicznego króla Szwecji przekazał najstarszemu ze swoich synów – Władysławowi. Młodszy synowie zamierzali respektować wolę zmarłego ojca i uznać pierwszeństwo brata do tronu polskiego i szwedzkiego. Postanowili wspólnie wystąpić do stanów Rzeczypospolitej z poparciem dla Władysława. Por. H. Wisner, *Władysław IV Waza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995, s. 56.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- Acta Capituli Cathedralis Plocensis (1627–1644), sygn. 10, s. 19.
- Instructio palatinatus Plocensis, 15 XII 1634, BPAU-PANKr., TP, sygn. 966, k. 140–140v.
- Laudum palatinatus Plocensis, 2 IV 1635, BPAU-PANKr., TP, sygn. 966, k. 142–142v.
- Laudum cum instructione palatinatus Plocensis, 27 I 1638, BPAU-PANKr., TP, sygn. 966, k. 143–149.
- List S. Łubieńskiego do króla Zygmunta III z 13 XII 1628 r., BO, sygn. 157/II, k. 65.
- List S. Łubieńskiego do króla Zygmunta III z 13 XII 1628 r., BC, sygn. 120, nr 106.
- List S. Łubieńskiego do króla Zygmunta III z 1628 r., BC, sygn. 120, nr 124.
- List S. Łubieńskiego do sejmiku raciąskiego z 31 VII 1628 r., BC, sygn. 120, nr 67.
- List S. Łubieńskiego do szlachty w Różanie zgromadzonej z 1628 r., BC, sygn. 120, nr 151.
- List S. Łubieńskiego do pisarza ziemskiego sieradzkiego M. Zaleskiego z 1630 r., BC, sygn. 123, nr 132.
- List S. Łubieńskiego do króla Władysława IV z 3 V 1633 r., BC, sygn. 128, nr 92.
- List S. Łubieńskiego do króla Władysława IV z 16 VI 1633 r., BC, sygn. 128, nr 119.
- List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika z 13 VIII 1633 r., BC, sygn. 128, nr 187.
- List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika z 19 XI 1633 r., BO, sygn. 157/II, k. 330–331.
- List S. Łubieńskiego do podskarbiego koronnego J.M. Daniłowicza z 13 XI 1633 r., BC, sygn. 128, nr 284.
- List S. Łubieńskiego do kasztelana zakroczymskiego J. Brochowskiego z 14 XI 1633 r., BC, sygn. 128, nr 286.
- List S. Łubieńskiego do podkanclerzego koronnego T. Zamoyskiego z 26 IV 1634 r., AGAD, AZ, sygn. 351.
- List S. Łubieńskiego do podkanclerzego koronnego T. Zamoyskiego [bez daty], BR, sygn. 31, k. 130–130v.
- List S. Łubieńskiego do M.K. Sarbiewskiego z 10 VIII 1637 r., w: *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim*, wyd. J. Starnawski, Warszawa 1986, s. 138.
- List S. Łubieńskiego do M.K. Sarbiewskiego z 18 V 1639 r., w: *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim*, wyd. J. Starnawski, Warszawa 1986, s. 211.
- List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika z 16 V 1634 r., BC, sygn. 129, nr 133.
- List S. Łubieńskiego do podkanclerzego koronnego T. Zamoyskiego z 6 IV 1634 r., AGAD, AZ, sygn. 351.
- List S. Łubieńskiego do kanclerza koronnego J. Zadzika z 21 V 1634 r., BO, sygn. 157/II, k. 398v–399v.
- Relacja o stanie diecezji biskupa Stanisława Łubieńskiego z października 1630 r. (fotokopia dokumentu z Archiwum Watykańskiego – teczka diec. płockiej), ADP, [bez sygn.], s. 225.
- Zygmunt III do kapituły katedralnej płockiej 25 IV 1627 r., ADP, Acta Capituli Cathedralis Plocensis (1604–1627), sygn. 9, k. 477.

Źródła drukowane

Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy, red. A. Gąsiorowski, t. 10: *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, opr. K. Chłapowski, S. Ciara, Kórnik 1992.
Urzednicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka, Kórnik 1998.

Opracowania

- Anusik Z., *Garwascy herbu Grzymała w XV–XVII wieku. Przyczynek do dziejów i genealogii rodu*, „Przegląd Nauk Historycznych”, 2015, 2, s. 25–83.
- Choińska-Mika, *Sejmiki mazowieckie w dobie Wazów*, Warszawa 1998.
- Czapliński W., *Łubieński Stanisław h. Pomian*, PSB, t. 18, Wrocław–Warszawa 1973, s. 498–501.
- Dzięgielewski J., *Mazowszanie w życiu publicznym Rzeczypospolitej od rokoszu Zebrzydowskiego do abdykacji Jana Kazimierza*, w: *Mazowsze w procesach integracyjnych i dezintegracyjnych w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku. Studia i szkice*, red. J. Dzięgielewski, Warszawa 2010, s. 79–104.
- Góralski W., *Diecezja płocka i jej synody w okresie potrydenckim. Szkic do badań nad recepcją soboru trydenckiego w świetle ustawodawstwa synodów diecezjalnych*, „Studia Płockie”, 14/1986, s. 159–186.
- Góralski Z., *Urzędy i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 1998.
- Graczyk W., *Stanisław Łubieński, pasterz, polityk i pisarz*, Kraków–Tyniec 2005.
- Grzybowski M.M., Zygmunt L., *Episkopat płocki w latach 1075–2015*, Płock 2015.
- Kaczorowski W., Dydyński P., *Reprezentacja Mazowsza i Podlasia wśród elektorów Władysława IV Wazy w 1632 roku*, „Studia z Dziejów Państwa Polskiego i Prawa” 9, 2006, 2, s. 273–303.
- Korytkowski J., *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do naszych czasów*, t. 2, Gniezno 1883.
- Mienicki, *Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII wieku*, PH 16, 1913, s. 35–66, 164–186.
- Nowowiejski A.J., *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1939.
- Opaliński, *Postawa szlachty polskiej wobec osoby królewskiej jako instytucji w latach 1587–1648. Próba postawienia problematyki*, KH 90, 1983, 4, s. 791–808.
- Szczaniecki P., *Katalog opatów tynieckich*, „Nasza Przeszołość”, 49/1978, s. 1–244.
- Szczaniecki P., *Tyniec*, Kraków 1980.
- Seredyka J., *Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III Wazy*, Opole 1989.
- Stolicki J., *Elekcje na urzędy ziemskie (sejmiki elekcyjne) w województwach ukraińskich w czasie wygnania*, KH, 2022, 1, s. 3–30.
- Wisner H., *Władysław IV Waza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995.
- Wiśniewski K., *Wpływ polityczny Stanisława Łubieńskiego, biskupa płockiego w latach 1627–1640, na szlachtę mazowiecką i podlaską. Próba rekonstrukcji zaplecza politycznego*, „Rocznik Mazowiecki” 14, 2002, s. 27–49.
- Żebrowski T., *Zarys dziejów diecezji płockiej*, Płock 1976.

Abstract

The influence of the Bishop of Plock Stanisław Łubieński (1627–1640) on the Mazovian sejmiks and their participation in local and state politics

Keywords: Stanisław Łubieński, Mazovia, sejmiks, nobility, politics

Bishop Stanisław Lubieński, in charge of the Plock diocese since 1627, was one of the senators distinguished by his serious treatment of his duties to the state and his sense of responsibility for its fate. The Plock diocese, which he took over, included the Plock province (lands: Zawkrzaska, Plock), almost the entire Dobrzyń land, almost the entire Mazovian province (lands: Ciechanów, Lomza, Nur, Różan, Wizna, Wyszogród and Zakroczym). The boundaries of the diocese also included the lands of Warsaw and Liw, a few villages in the land of Czersk, as well as part of the land of Gostynin from the Rawa province and the land of Michałów from the Chelmno province. The bishop was keen to influence the staffing of the more important offices in Mazovia and thus influence various aspects of local life, including politics. It was not uncommon for him to present his candidates for land offices and dignities, for starosties and royal leases, as well as for ecclesiastical positions or dignities. His political authority in Mazovia was unquestioned, and the royalism of the Mazovian nobility facilitated his pro-kingdom policies. Good mutual relations between the Mazovian nobility and the bishop could have been an effective springboard for career advancement.

Translated by Stefan Kubiak